

ХОДАКОВСЬКА Н. Г.

Київський національний лінгвістичний університет

СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРИКМЕТНИКІВ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ В ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ

(на матеріалі роману Розамунди Пільхер “Зимове сонце”)

Статтю присвячено дослідженню прикметників сучасної німецької мови, визначено особливості їх семантики, їхніх стилістичних функцій та використання в художньому тексті. Аналізуються кольористичні, емотивні епітети та їх роль у збагаченні лексичного складу німецької мови.

Ключові слова: художній текст, прикметник, епітет, кольористичні епітети, емотивні епітети.

Статья посвящена исследованию имён прилагательных современного немецкого языка, были определены особенности их семантики, их стилистических функций и употребление в художественном тексте. Анализируются цветовые, эмотивные эпитеты и их роль в обогащении лексического состава немецкого языка.

Ключевые слова: художественный текст, имя прилагательное, эпитет, цветовые эпитеты, эмотивные эпитеты,

The article investigates the adjectives of modern German language, the features of their semantics, their stylistic features and using of these adjectives in fiction literature. Coloristic, emotional epithets and their role in enriching the vocabulary of German are analyzed.

Keywords: fiction text, adjective, epithet, coloristic epithets, emotional epithets.

В системі морфологічних ресурсів німецької мови прикметнику відводиться значне місце як категорії, в семантиці якої домінує поняття якості, яке визначає іменник. За кількістю лексем прикметник поступається тільки іменнику. Багата та гнучка система прикметників створює різносторонні зображувально-виразні можливості, які реалізуються естетичною функцією цієї частини мови. В той же час не менш важливе значення має інформативна функція прикметників, що використовується для звуження об'єму поняття, яке виражається іменником. Це і робить прикметник незамінним в усіх стилях, коли виникає необхідність конкретизації значення, вираженого предметним словом.

Мета дослідження – аналіз семантичних та стилістичних особливостей прикметників та визначення їхньої ролі у художній прозі.

Актуальність обраної теми дослідження визначається зацікавленістю науковців до вивчення семантико-стилістичного потенціалу лексичного запасу німецької мови у художній прозі. Безперечно, дана студія представляє великий науковий інтерес, і, в свою чергу, ми вважаємо доцільним застосувати отримані результати на матеріалі прикметників, оскільки їм характерна наявність суб'єктивно-оцінних значень і відповідних

конотацій. Тобто, у самій семантиці прикметників виявляються пов'язаними семантичні і стилістичні характеристики висловлення, взаємодія цих двох аспектів відображається в їхніх значеннях.

Об'єктом дослідження в даній статті обрані фрагменти художнього твору сучасної німецької письменниці Розамунди Пільхнер.

Предметом дослідження є семантичні та стилістичні особливості вживання прикметників у творах художньої прози.

Прикметники конкретизують все те, що назване іменниками, роблять його доступним для конкретно–чуттєвого сприймання, передають статичні ознаки за кольором, розміром, формою, якостями, властивостями і тим самим формують в уяві художні образи. Без прикметників мовна картина світу була б одноманітною, безбарвною і невиразною [1:44]. Оскільки прикметники не мають своєї сфери референції, то на вираз того чи іншого лексико-семантичного варіанта прикметника у мовленні впливає семантика іменника, з яким воно поєднується. При поєднанні іменниками конкретної семантики у прикметників найчастіше актуалізується денотативне значення *das leichte Gepäck, die ältere Dame, zweitätige Reise, die geschlossenen Vorhänge, der saubere Geruch, körperliche Bewegung, der gelbe Krug* [15:235–241], а з абстрактними іменниками в основному реалізуються конотативні компоненти *fürchterliches Wetter, der riesige Gefallen, langes Gespräch, herzerreißender Seufzer, schrecklicher Tag, die vollste Verständnis* [15:236, 242, 244, 245].

При поєднанні з конкретними іменниками, прикметники найчастіше виступають у тексті у функції логічного визначення. Логічні визначення виявляють загальноновизнані об'єктивні ознаки і якість предметів, явищ. У поєднаннях *das kleine Mädchen, der blaue Himmel, die runde Kaffeetasse, die grüne Vase, viktorianische Teekanne* і т. д. слова *klein, blaue, rund, grün, viktorianisch* . – логічні визначення.

Якщо логічне визначення використовується не тільки в предметно-логічному, але й в емоційному значенні, воно стає *епітетом*. Епітет – це загальноновідомий словесний художній засіб, це художнє, образне означення, що підкреслює характерну рису, визначальну якість явища, предмета, поняття, дії. О. С. Ахманова називає види епітета як образні означення переважно метафоричного характеру: епітет прикрашальний, пояснювальний, пейоративний, перенесений, постійний, тавтологічний [2:338–339]. Епітет є давнім образним засобом мови. О. М. Веселовський зазначав, що історія епітета є історією поетичного стилю ... і не тільки стилю, а й поетичної свідомості ... ; ціла історія смаку і стилю в його

еволюції від ідей корисного і бажаного до видіння поняття прекрасного [3:87].

Більшість дослідників визначають епітет як художнє означення, акцентуючи увагу на його образно-естетичній функції (Д. І. Ганич, О. О. Селіванова, О. Д. Пономарів, А. О. Ткаченко, П. С. Дудик та ін.). [4; 5; 6; 7; 8]. Однак значна частина науковців розглядає епітет у широкому розумінні – як будь-яке означення, що вживається для вирізнення предмета думки (Л. І. Тимофєєв, О. О. Потебня, Л. О. Пустовіт, С. Я. Єрмоленко) [9; 10; 11; 12]. Але до сих пір наука не володіє розробленою теорією епітета, нема єдиної термінології, необхідної для характеристики різних видів епітетів. Поняття “епітет” іноді не виправдано поширюють, відносячи до нього будь-який прикметник, який виступає в ролі визначення. Але до епітетів не слід зараховувати прикметники, які вказують на відмітні ознаки предметів і які не дають їх образної характеристики.

Створення образних епітетів, зазвичай, пов’язано з вживанням слів в переносному значенні: *leblose Tage* [15:602], *langweiliges Leben* [15:523], *freundliches Wort* [15:548], *blendender Schnee* [15:499], *anerkennender Blick* [15:506].

Можливості прикметника виступати епітетом збільшується за рахунок того, що один і той самий прикметник може поєднуватися з кількома іменниками: *herrlicher Abend*, *herrliche Musik*, *herrliches Bad* [15:21, 23, 66]; *ordentliches Zimmer*, *ordentlicher Mensch* [15:179]. А іменник може мати при собі різні прикметники, конкретизувати свій значеннєвий обсяг за рахунок прикметника, здатного до розвитку вторинних функцій [13:7], наприклад: *nachdenkliches Gesicht*, *interessantes Gesicht*, *bedauerndes Gesicht*, *gequältes Gesicht*, *fröhliches Gesicht*; *farbloser Typ*, *trübseliger Typ* [15:51, 57].

Не випадково письменники надають важливого значення точному використанню прикметників. В художній прозі склалася багата традиція стилістичного опанування прикметників-епітетів в різних описах, перш за все в пейзажних замальовках. Наприклад “*Es wurde ein strahlender Tag. Die rötliche Sonne stieg an einem eierschalifarbenen Himmel empor und nicht ein Windhauch war zu spüren. Um nicht auszurutschen oder hinzufallen, trippelten die Damen von Creagan bei ihren Morgeneinkäufen vorsichtig übers Straßenpflaster und trugen dicke Stiefel, Wollmützen, Schals und Handschuhe. Doch hielt die Kälte sie nicht davon ab, auf ein Schwätzchen stehen zu bleiben, wobei ihnen der Atem wie weißer Dampf vor dem Mund stand*” [15:263].

Панування прикметників в системі виражальних засобів виявляється і в тому, що залучені в контекст іменники, дієслова, прислівники також пов'язані своїм значенням з поняттям якості, наприклад: *Sonne, Himmel, emporsteigen, vorsichtig*.

Звернення до прикметників диктується необхідністю в деталях змалювати зовнішність героїні. “*Sie hatte dunkles, fast rabenschwarzes, zu einer Pagenfrisur geschnittenes Haar, das ihr glatt und locker auf die Schultern fiel. Über einem langen roten Wollrock trug sie einen alten, abgetragenen Parka und darunter Schuhe, die nach Doc-Marten-Stiefeln aussahen. Um den Hals hatte sie einen schottischen Schal geschlungen, ... von keinerlei Make-up berührtes Gesicht umrahmte. Ihre gebräunten Wangen waren von der morgendlichen Kälte rosig angehaucht und die tief liegenden Augen waren dunkel wie schwarzer Kaffee*” [15:266]. Прикметники беруть також участь у створенні психологічного портрета персонажа, опис її звичок, укладу життя та ін.

Якісні прикметники володіють найяскравішими експресивними властивостями, оскільки в їх семантиці містяться різні оцінні значення: *riesig, liebenswürdig, schlank, gutmütig, stolz, süß, dünn*. Навіть не метафоричне їх вживання надає мовленню виразності, а звернення до певних семантичних груп цих прикметників – сильне емоційне забарвлення: “*Andreas Familie ist in Frankfurt sehr angesehen; sie sind vermögend, tonangebend und einflussreich*” [15:408]. Вживання якісних прикметників в переносному значенні посилює їх образність.

Але потрібно пам'ятати, що експресивна яскравість метафоричного переосмислення прикметників знаходиться в залежності від частотності тих чи інших переносів значення. Епітети *die bittere Wahrheit, der warme Empfang, der klare Gedanke* багаторазово повторюються, зберігають елемент образності, але в повсякденному вживанні не виділяються як образні. Виразність епітетів може посилюватись завдяки різним тропам: *schreckliche Alpträume, langes Schweigen, langweilige Geschichte, fröhliches Gesicht, das aufregende Abenteuer, kalte, glasige Augen* [15:409, 410, 413].

Використання кольористичних епітетів в німецькій художній прозі формується як образний естетично маркований атрибут, який має на лексичному рівні образно-означальне наповнення. Лексеми із значенням кольору є, як правило, полісемантичним. Вони здатні розвивати переносні значення, в яких виникають образи, і окремі з них закріплювати як символічні. Наприклад, “*Mit einer gewissen Zurückhaltung trat er in die feindliche weiße Welt hinaus*” [15:477]. “*Ihr Vater hatte immer Badedas*

benutzt, damals, in den goldenen Zeiten vor der Scheidung, als sie noch klein war” [15:501]. “*Vor ihnen lag eine weiße Winterlandschaft*” [1:438]. Лексеми кольору *weiße Welt, goldene Zeiten* використовуючи функції естетичного впливу, є емоційно забарвленими, зі смисловим і естетичним прирошенням і від того експресивними. Епітет *goldene Zeiten* метафоризується і набуває значення “багатий, гарний, щасливий”. Золотий колір асоціюється із семантикою оновлення, життєствердження. Розамунда Пільхер використовує золотий колір для опису речей та предметів: “*Das runde Zifferblatt saß in einer Fassung aus abgewetztem Samt und war von einem Kranz goldener Blätter umgeben. Davor befand sich ein mit leuchtend rotem Samt bezogener Uhrendeckel, der offen stand und mit einem winzigen goldenen Verschluss versehen war, und oberdrauf war ein goldener Ring zum Anhängen angebracht*” [15:45].

Відомо, що білий колір має глибоко символічне значення у всіх народів світу. Його пов’язують із поняттями світла, сонця, життя, радості, святковості, краси. Він уособлює божественне, вічне, духовне: “*Am gegenüberliegenden Ufer hob sich eine blendend weiße, massive Gebirgskette gegen den Himmel ab ...*” [15:556]. У досліджуваній семантиці прикметника “білий” виявляється і пряма вказівка на відповідний колір, і метафоричні значення цієї лексеми. У словосполученнях реалізується пряме значення кольороназви “білий”.

Експресія будується на постійному зіткненні полярностей, на емоційних протиставленнях, одним із засобів вираження яких є білий і чорний колір. Ці барви становлять собою діаметрально протилежні символи позитивного й негативного. Чорному кольору притаманний широкий спектр символічних значень, які беруть свій початок із міфічних уявлень людини і закріплені у фольклорі. Чорний колір уособлює темряву, зло та смерть: “*Das schneebedeckte Watt leuchtete weiß, das Wasser dahinter glänzte tiefschwarz und vom jenseitigen ...*” [15:423]; “*Zigarette im Mund, pechschwarzes Haar und Lederrock ...*” [15:42]. Найчастіше чорна барва реалізується в словесних образах, які формуються не лише цією колірною назвою, а й іншими лексемами, що творять певний троп (епітет, метафору тощо).

На думку Л. О. Пустовіт, “сполучуваність назв кольорів з різними поняттями відбиває і закономірності використання традиційних образів, які стали певною мірою поетичними символами, і новаторське вживання назв із семантикою кольору для створення емоційно-оцінних метафоричних означень” [11:257].

В романі авторка використовує епітети, що передають відчуття героїв, особисті чи суспільні, пережиті ними, що переплітаються з настроями природи. До епітетів, що відображають внутрішні ознаки і властивості героїв належать: *bedenkliches Gesicht*, *spitzbübisches Gesicht*, *freundliche Worte*, *gewinnendes Lächeln*, *blühende Phantasie*, *berechtigte Hoffnung*, *traurige Angelegenheit*, *dankbare Zuneigung*, *nervöse Spannung*, *beängstigender Augenblick*, *betretendes Schweigen*.

Великий стилістичний інтерес представляють емотивні (почуттєві) епітети [1:348], за допомогою яких автор виражає не тільки свої почуття, а й намагається передати свій внутрішній світ. Наявність у романі емотивних епітетів створює самодостатню мистецьку якість, коли окремо взяті слова ніби відомі, але на їх сполучуваності виникає свіжий образ. Наприклад: “*Außerdem gab es einen kleinen, zierlichen Stuhl*” [15:539]; “*Vielleicht der Einfluss seines Sternzeichens oder die unbegreifliche magnetische Kraft magischer Linien*” [15:541]; “*Auf einmal überkam sie ein unerklärliches Glücksgefühl, sie fühlte sich wieder jung ...*” [15:40]; “*... mit der kalten Einsamkeit einer Existenz ohne ihn fertig zu werden*” [15:77]; “*Mit bekümmertem Gesicht erschien er am Fenster und sah mit traurigen Augen nach draußen*” [15:80]; “*Elfrida machte ein nachdenkliches Gesicht*” [15:89]. Приклади свідчать про стилістичну гнучкість прикметника, для якого метафоризація є постійно супровідною ознакою.

Стилістичний підхід до вивчення епітетів дає можливість виділити в їх складі три групи [1:140]:

1. Підсилювальні епітети, які вказують на ознаку, що міститься в певному слові: *ausdrücklicher Wunsch* [15:140]; *verächtliches Lachen* [15:526]; *nervöse Spannung* [15:520]; до підсилювальних епітетів належать і тавтологічні: *nächtliches Dunkel* [15:489].

2. Уточнюючі епітети називають відмітні ознаки предмета (величину, форму, колір і т. д.): *dunkle, flehende Augen, die schmale Zeilen von Reihenhäuschen* [15:43], *eine helle Glaskajüte* [15:59]; *eine riesige, pralle Papiertüte* [15:61], *die knarrende Treppe* [15:64]. Між підсилювальними та уточнюючими епітетами не завжди можна визначити чітку межу.

3. Контрастні епітети утворюють з певними іменниками сполучення протилежних за змістом слів – оксюмори: *langweiliges Geschenk* [15:501], *nervöse Spannung* [15:520].

Більшість епітетів в романі Розамунди Пільхер характеризують предмети *der rote Backsteinkasten* [15:14]; *farbenprächtige Perserteppiche* [15:16]; *der gelbe Keramikkrug* [15:44] але є й такі, які образно описують

дію. Причому, якщо дія позначена віддієслівним іменником, епітет виражається прикметником: *flotte, lässige Entscheidung* [15:515], *geweckte Erwartungen* [15:527], *dankbare Zuneigung* [15:510], *vertrauliche Mitteilungen* [15:508].

Таким чином, епітет – образотворчо-виразний засіб, який збагачує зміст висловлювання, характеризує предмети і явища навколишнього світу з різних точок зору. Крім того, функцією епітета може бути вираження емоційних станів людини і природи в певний момент, а також представлення авторського світосприйняття. Вживання епітета дозволяє авторові виділити домінуючу, іманентну ознаку і властивість образу, наповнити його семантичний простір новим образним змістом. Це пояснює мотивацію авторського вживання епітета як одного із мовних засобів пізнання навколишнього світу. Отже, епітети характеризуються переносним образним вживанням. За допомогою епітета розкривається інформаційний та емоційний зміст авторського доробку.

Перспективи дослідження. Проведене дослідження дозволяє поглибити вивчення ознак та властивостей прикметників художнього твору, просунутися дедалі у встановленні розкриття цього лінгвістичного засобу, а саме у стилістичному використанні граматичних форм прикметників та у стилістичній оцінці коротких прикметників.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Стилістика української мови* : [підручник] / [Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько] ; зав. ред. Л. І. Мацько. – [2-ге вид., випр.]. – К. : Вища школа, 2005. – 462 с.
2. *Ахманова О. С.* Словарь лингвистических терминов / Ольга Сергеевна Ахманова. – [5-е изд.] – М. : Книжный дом ЛИБРОКОМ, 2010. – 576 с.
3. *Веселовский А. Н.* Историческая поэтика / Александр Николаевич Веселовский. – М. : Высшая школа, 1989. – 408 с.
4. *Ганич Д. І.* Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Ганич, І. С. Олійник. – К. : Вища школа, 1985. – 360 с.
5. *Селіванова О. О.* Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
6. *Пономарів О. Д.* Стилістика сучасної української мови : [підручник] / Олександр Данилович Пономарів. – К. : Либідь, 1993. – 248 с.
7. *Ткаченко А. О.* Вступ до літературознавства / Анатолій Олександрович Ткаченко. – К. : Наукова думка, 1997. – 448 с.
8. *Дудик П. С.* Стилістика української мови : [навч. посібник] / Петро Семенович Дудик. – К. : Видав. центр Академія, 2005. – 368 с.
9. *Тимофеев Л. И.* Основы теории литературы / Леонид Иванович Тимофеев. – М. : Просвещение, 1976. – 548 с.
10. *Потебня А. А.* Эстетика и поэтика слова / Александр Александрович Потебня. – К. : Вища школа, 1985. – Т. 36. – 536 с.
11. *Пустовіт Л. О.* Засоби вираження метафори [Електронний ресурс] / Л. О. Пустовіт. – Режим доступу : www.Kulturamovny.org.ua |КМ |pdfs |Magayine 11-3.pdf
12. *Єрмоленко С. Я.* Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. П. Бибики О. Г. Тодор ; [зав. ред. Світлана Яківна Єрмоленко]. – К. : Либідь, 2000. – 224 с.
13. *Грищенко А. П.* Прикметник в українській мові / Арнольд Панасович Грищенко. – К. : Наукова думка, 1978. – 208 с.
14. *Голуб И. Б.* Стилистика русского языка / Ирина Борисовна Голуб. – М. : Айрис-пресс, 1997. – 442 с.
15. *Pilcher R.* Wintersonne : [roman] / Rosamunde Pilcher. – Hamburg : Rowohlt Taschenbuch Verlag GmbH, 2002. – 767 S.